

provincies. Daarop volgt het relaas van de dertigjarige erfstrijd met de Pruisische koningen en van de tegenslagen voor de Friese Nassaus in de decennia na 1702, toen zij vergeefs maar onvermoeibaar streefden naar erkenning als markies van Veere en Vlissingen en als Eerste Edele van Zeeland en poogden de plaats van de Friese stadhouder in de Raad van State in te nemen. Ook wordt verhaald hoe Friso en zijn zoon met wisselend succes probeerden de rang van generaal te verwerven. Met haar uiteenzettingen over het grillige, onvoorspelbare verloop van de vaak vruchteloze besprekingen en onderhandelingen met de facties in de verschillende gewesten maakt de auteur meteen duidelijk waarom het stadhouderloze stelsel zich zolang handhaafde zonder tot de benoeming van een eminent hoofd te komen.

De auteur behandelt dus veel terreinen die de historiografie sinds Namiers *Structure of Politics* en Elias' *höfische Gesellschaft* van belang acht. Met haar uiteenzettingen over de hierboven aangeduide kwesties plaatst zij het Tweede Stadhouderloze Tijdperk vooral in het perspectief van de machtsstrijd. Daarbij sluit zij min of meer aan op Gabriëls' studie van het stadhouderlijk stelsel in de tweede helft van de achttiende eeuw – al ziet men deze Nassaus hier niet individueel in hun ambtelijke routine fungeren als Friese, Groningse en Gelderse stadhouder. Het perspectief van dit boek heeft dus ook beperkingen. De woelingen en bewegingen die aan het begin en einde van deze periode optraden (1702 en 1747) duidt de auteur aan als de oorzaak van de machtswisselingen, maar zij wijdt er geen brede uiteenzettingen aan omdat zij zich concentreert op het (tussenliggende) schaduwboxen van de Nassaus. De liefde van de bevolking voor 'de Oranjes' komt vaak in het voorbijgaan aan de orde. Evenals de toenmalige discussie over de voor- en nadelen van het stadhouderschap. Het sociaal-psychologische thema van de mythevorming en de volksbeweging krijgt in de compositie echter geen eigen plek. Maar dat neemt niet weg dat deze studie een historiografisch actuele visie bevat op de vervlechting van de Friese Nassaus met het spel van de lokale en gewestelijke facties. Tevens wordt duidelijk dat de koppige onbuigzaamheid van de veeleisende Friese Nassaus ook gevoed werd door de mager uitgevallen compromissen die hen soms uit de kluwen van elkaar weerstrevende regenten werden aangereikt. Zodoende treden de Friese Nassaus in deze doortimmerde studie weer verder uit de schaduw waarin een hollandocentrische geschiedschrijving hen vroeger plaatste.

C.A. Tamse

Driessen-van het Reve, J.J., *De Kunstkamera van Peter de Grote. De Hollandse inbreng, gereconstrueerd uit brieven van Albert Seba en Johann Daniel Schumacher uit de jaren 1711-1752* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2006, Amsterdamse historische reeks. Grote serie 34; Hilversum: Verloren, 2006, 350 blz., ISBN 90 6550 927 5).

De aanleiding tot dit boek vormde de tentoonstelling 'Peter de Grote en Holland', die in 1996 en 1997 in Amsterdam en Sint Petersburg werd gehouden. Voor deze tentoonstelling deden Driessen en enkele anderen archiefonderzoek in Sint Petersburg met het doel voorwerpen uit Amsterdamse collecties te localiseren. De oogst aan archiefmateriaal bleek onverwacht groot. De Nederlandse wetenschappelijke en culturele inbreng in Rusland was in deze periode groot en tussen beide landen bestond een druk briefverkeer. In het bijzonder de correspondentie van de Amsterdamse apotheker Albertus Seba met de keizerlijke lijfarts, Robert Areskine, en diens secretaris, Johann Daniel Schumacher, leverde tal van nieuwe feiten op. Seba verkocht een grote collectie naturalia aan de tsaar en speelde ook een bemiddelende rol bij de verkoop van de beroemde collectie van de Amsterdamse arts Frederick Ruysch. De aankoop van deze kabinetten door tsaar Peter was niet een spontaan besluit, genomen onder de indruk van een bezichtiging tijdens zijn bezoek aan Amsterdam in 1716-1717, zoals tot dusverre veelal werd aangenomen. Uit deze brieven blijkt dat de aankoop zorgvuldig werd voorbereid in langdurige onderhandelingen. De correspondentie werpt daarmee nieuw licht op het ontstaan van de keizerlijke 'Kunstkamera' in Sint Petersburg, de door Peter de Grote gestichte wetenschappelijke verzameling die weldra ook zijn Akademie van Wetenschappen zou huisvesten.

De geschiedenis van de Russisch-Nederlandse betrekkingen is voor Nederlandse historici een lastig terrein, deels vanwege de taal, deels vanwege de slechte toegankelijkheid van de archieven, deels ook vanwege het partijdige karakter van een groot deel van de voormalige Sovjet-historiografie. Driessen, van huis uit slaviste, is in deze problemen uitstekend ingevoerd. Met kennelijk gemak vindt zij haar weg in de Russische bronnen en de literatuur over de periode. Haar studie is zeer welkom en levert tal van nieuwe gegevens op. Enkele onvolkomenheden zullen wij haar daarom maar vergeven. Het boek had eerlijk gezegd een zorgvuldiger redactie verdient. In de huidige vorm worden nogal wat mededelingen twee keer achter elkaar gedaan. Daarnaast hinkt het enigszins op twee gedachten. Naar eigen zeggen onderzoekt Driessen de Nederlandse bijdrage aan de totstandkoming van de Kunstkamera en aan de daarop volgende oprichting van de Akademie van Wetenschappen (24-25). Anderzijds is het boek vooral een interpretatie/parafrase van de gevonden briefwisseling (24). Een groot deel van de correspondentie van Seba met de Russen gaat echter niet over de Kunstkamera, maar over leveranties van geneesmiddelen door Seba aan de Russische staatsapotheken. Ook dit komt in het boek uitvoerig aan de orde. We worden in detail ingelicht over het getouwtrek om bestellingen en betalingen en dergelijke. Dit is zonder meer interessant materiaal, maar heeft met de Kunstkamera zelf weinig te maken. Aan de andere kant gaat Driessens interesse in de Kunstkamera verder dan alleen de Nederlandse inbreng. Zo beschrijft ze ook hoe de collecties, eenmaal in Rusland aangekomen, werden ondergebracht en beheerd. Vooral de eerste beheerder, de genoemde Schumacher, krijgt veel aandacht. In de Sovjet-geschiedschrijving is deze altijd nogal zwart afgeschilderd en Driessen ziet reden hem te rehabiliteren. Opnieuw, het gaat om interessant materiaal, maar het is niet altijd relevant voor het thema.

De bredere historische vragen die Driessen wil beantwoorden hebben vooral betrekking op de achtergrond van de Kunstkamera zelf. Aan de hand van haar bronnen probeert Driessen niet alleen herkomst en samenstelling van de keizerlijke collectie te achterhalen, maar ook de reden waarom deze is bijeengebracht. Zij wijst er op dat de collectie, met zijn nadruk op naturalia, aansluit bij de moderne wetenschappelijke geest die door Europa waaide en op die manier paste in het streven van Peter I om zijn rijk te moderniseren. Dat er sprake was van een bewuste poging om Rusland aansluiting te laten vinden bij de moderne wetenschap lijkt niet aan twijfel onderhevig. Schumacher reisde daartoe in 1721 zelf op bevel van de tsaar naar West-Europa. Maar Driessen draaft soms wel erg ver door. Haar bevindingen steunen voor een deel op haar algemene visie op de betekenis van de wetenschappelijke ontwikkelingen in Europa in deze periode. Daarvan geeft ze een enthousiaste, maar niet erg genuanceerde schets, met in de details nogal wat slordigheden. Ook hier was zorgvuldig herlezen en bewerken aangewezen geweest. Driessen concludeert dat het verzamelbeleid van Peter I gezien moet worden in het kader van Jonathan Israels 'radicale Verlichting'. Zij noemt de tsaar zelfs een spinozist (264). Ik wil niet zeggen dat het onmogelijk is, maar deze conclusie wordt wat mij betreft niet gedragen door het geboden materiaal.

Historici zullen dit boek waarschijnlijk vooral ter hand nemen vanwege de informatie die het bevat over de manier waarop rond 1700 internationale netwerken van liefhebbers en geleerden functioneerden. Het levert een concreet voorbeeld van het functioneren van een dergelijk netwerk, waarbij commerciële belangen, vorstelijke pretenties en een beginnende staatsvorming samenkwamen. Vanwege het rijke materiaal levert dit boek een belangrijke bijdrage op dit gebied, ook al doet Driessen geen poging om haar bevindingen te vergelijken met wat bekend is over andere netwerken uit dezelfde periode. Bovendien geeft het boek een idee van wat er op dit gebied nog in Russische archieven ligt. Driessen heeft zich om begrijpelijke redenen geconcentreerd op de correspondentie van Seba, maar verwijst al dan niet terloops naar tal van andere Nederlandse correspondenten: de hoogleraar Petrus van Musschenbroek (238 noot; N.B.: niet in het register opgenomen), de Amsterdamse predikant Clermont (180; zelfde opmerking); de tuinliefhebber Pieter de la Court van der Voort; de hoogleraar Boerhaave. Kortom, het boek smaakt naar meer.

Rienk Vermij

Westra, P., Armstrong, J. C., *Slavetrade with Madagascar. The journals of the Cape slaver Leijdsman, 1715. Slawehandel met Madagaskar. Die joernale van die Kaapse slaweskip Leijdsman, 1715* (Kaapstad: Africana Uitgewers, 2006, 165 blz., ISBN 978 0 62037 367 8); Worden, N., Groenewald, G., *Trials of Slavery. Selected Documents concerning Slaves from the Criminal Records of the Council of Justice at the Cape of Good Hope, 1705-1794* (Van Riebeeck Society. Second series 36; Kaapstad: Van Riebeeck Society, 2005, lxi + 681 blz., ISBN 0 9584522 3 7).

Ga naar Madagascar om er 300 slaven te kopen. Dat was de opdracht van de Politieke Raad van de VOC-nederzetting aan de Kaap in juni 1715 aan de kapitein en de commies van de Leijdsman, een driemaster van 320 ton en een bemanning van 73 man. In de voorgaande jaren hadden de kinderpokken aan de Kaap geheerst, waardoor een tekort aan arbeidskrachten was ontstaan. Eind november kwam het schip terug, met aan boord 179 slaven (43 vrouwen en 136 mannen). Commies Hendrik Frappé en ondercommies Willem van der Lint beschreven conform de voorschriften hun handel en wandel in hun dagverslagen, die nu zijn gepubliceerd door de Zuid-Afrikaanse oud-bibliothecaris Piet Westra in samenwerking met de Amerikaanse historicus James C. Armstrong.

Het was de eerste slaafvaart van Hendrik Frappé en zijn assistent. Hun kennis was gebaseerd op van horen zeggen en de lectuur van de verslagen van voorgaande slaafvaarten, bewaard in het Kaapse VOC-archief. Hun instructie, voor een deel gebaseerd op de algemene regelgeving van de Compagnie, klonk goed. Gedraag je overal behoorlijk, doe aan eerlijke handel. Betaal niet te veel. Koop geen vrouwen en kinderen, maar jonge kerels van begin twintig. Behandel je koopwaar goed, geef de slaven genoeg te eten en te drinken, inclusief sinaasappelen en citroenen om scheurbuik te voorkomen, en laat hen dagelijks luchten. Frappé en Van der Lint kregen, afgezien van credentiebrieven (om de inheemse vorsten op Madagascar te melden dat de Compagnie vreedzame bedoelingen had), allerlei handelswaar mee: contant geld (1506 Spaanse realen), wapenen (300 geweren, 1500 pond buskruit, 3000 vuurstenen, 6000 kogels, lood), allerlei textiel, 140 pond specerijen (kaneel, nootmuskaat en dergelijke), wijn en arak (rijstbrandewijn). Twee soldaten die een tijdlang als schipbreukelingen op Madagascar hadden verbleven zouden als tolken fungeren.

Na een maandje varen werd Madagascar bereikt. Met behulp van een paar plaatselijke vissers bereikte de Leijdsman de St. Augustinusbaai en nam men contact op met Demonay, de koning van de regio. Om het ijs te breken, schonk Frappé hem wat mooie stukken textiel en ook liet hij de drankfles stevig rondgaan. Demonay liet dat laatste zich goed smaken, maar de textiel moest maar aan zijn vrouwen worden geven. Hijzelf wenste geweren, kruit en lood. Madagascar was politiek zeer verdeeld; allerlei stammen en regio's beoorloogden elkaar. Koning Demonay was maar een arm en niet erg machtig man. Vandaar dat hij wapens wilde hebben. De onderhandelingen namen dagen in beslag, de vraagprijs bleef hoog en tenslotte leverde dit alles maar een gering aantal slaven op die bovendien niet van de gewenste kwaliteit waren. 'Zijne Zwarte Hoogheid' (een republikeinse Hollander als Frappé moest wel een beetje spotten over deze dorpskoning) was bij tijden ook weinig vriendelijk; hij wilde bijvoorbeeld niets weten van de Hollandse tolken en wenste alleen in het Engels te converseren. Frappé en zijn collegae voelden zich ook herhaaldelijk bedreigd. Het viel niet mee met zijn vijven 's nachts te slapen in een in alle haast opgerichte hut naast alle kostbare handelswaar, omringd door honderden Malagassi. De omgang met deze mensen was niet eenvoudig. Van der Lint kreeg eens van een van de zwarte hoofdmannen een handdruk, die hij na twee dagen nog gevoelde! En wat te denken, als voor je ogen een ijsselijke